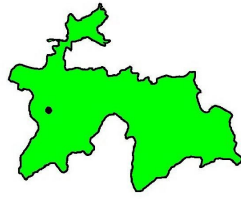

Stichting Tajikistan Support Project

TSP

Проект Поддержки Таджикистана

Reisverslag Tajikistan

**29 Juni – 20 Juli
2006**

door **Gerard Ketels** voorzitter TSP
in gezelschap van **Rosa Kosasih** partner
en **Clemens Ketels** penningmeester TSP

Inhoud		Pagina
30	Juni Aankomst	2
1	Juli Uitstapje naar Varzob met Dr. Shokir en familie	2
2	Juli Muzaffar & Aziza	3
3	Juli Children's Centre (1)	4
4	Juli GIP (1) & Lifegate (1)	4
5	Juli GIP (2) Projectevaluatie	5
6	Juli Uitwerken GIP evaluatie	5
7	Juli Clemens komt & Children's Centre (2)	5
8	Juli Ghizar	6
9	Juli Rustdag	7
10	Juli Khojand	7
11	Juli Lakkon (1)	8
12	Juli Lakkon (2)	10
13	Juli Lakkon (3)	11
14	Juli Rustdag	12
15	Juli Shahrستان	12
16	Juli Ojkoel	14
17	Juli Children's Centre (3)	15
18	Juli GIP evaluatie & Children's Centre (4)	16
19	Juli Lifegate (2)	17
20	Juli Children's Centre (5) & Vertrek	18

Vrijdag 30 Juni

Aankomst

Met slechts 1 1/2 uur vertraging komen we om 04.30 u. aan op Dushanbe Airport.

Het begint meteen te regenen, dit schijnt een goed teken te zijn volgens zowel de Chinese als het Tajiekse volksgeloof. Na een vermoeiende reis geeft dit de burger weer moed nietwaar?

Op het traject van Istanbul naar Dushanbe zit ik naast een Duitse ingenieur, hij werkt aan de Rogun Dam, gelegen in een zijdal van de Garm vallei. Hij werkt in opdracht van de Russische aannemer en momenteel is de discussie of de dam van beton (Russische optie) dan wel uit aarde zou moeten worden opgetrokken. Extra complicatie blijkt te zijn dat het precies op een breuklijn in de aardkost is gelegen dus "earthquake prone". Hijzelf voelt meer voor de aardewal en momenteel druk doende met het doorrekenen van de diverse opties. Het project wordt door de Russen en de Wereldbank gefinancierd. Het is van een enorme omvang want heel Tajikistan, plus de nieuw te ontwikkelen aluminium fabriek moet van hieruit van elektriciteit kunnen worden voorzien. Tevens kan in de toekomst een groot deel van de Tajiekse bevolking van hieruit van water worden voorzien..

Het vliegtuig was bomvol, met naar schatting 95% expats. Bij de douane staat dan ook een enorme rij voor het "visum kamertje". De atmosfeer is ontspannen, edoch het lange wachten geeft toch wel wat irritatie wanneer er voordurende mensen hun plek niet weten (n.l. achter mij) en de ambtenaar nogal wat tijd nodig heeft voor het afwickelen van de procedure. Ze staan daar heerlijk te freubelen met de pasoorten, plakkertjes, stempeltjes en formulieren.

Na het visum op naar de douane, de benodigde formulieren blijken niet meer voorradig, gelukkig is een douanier zo vriendelijk ergens een strookje van af te ritsen met een voor ons compleet onleesbare Russische tekst. Na wat shoppen bij medepassagier komen we er wel uit. Uiteindelijk zijn we om 06.30 u. klaar en worden we opgewacht door Dr. Shokir met Nela, de vertaalster. Hij heeft hier vanaf 02.00 uur in de nacht staan wachten, de arme ziel.

Dr. Shokir is zo vriendelijk en zwijgzaam als altijd.

Ze brengt ons naar het Ora guesthouse aan de Rudakistraat. Het voor mij vertrouwde adres. Dr. Shokir heeft de koelkast volgestouwd met eten en drinken, een heuse verrassing. Het is een eenvoudig onderkomen maar wel centraal gelegen aan de hoofdstraat van Dushanbe en met de trolleybus voor de deur. Het is ook gelegen in de welgestelde buurt van de stad, dus relatief veilig. Na een korte rust lopen Roos en ik de Rudakistraat af en drinken thee bij MARVA, de Turkse bakker/restaurant. Op de weg terug, in de stadsbus, surprise surprise, ontmoet ik Aziza, voormalig officemanager voor MSF. We hebben toentertijd intensief met elkaar gewerkt en het is daarom erg leuk om haar weer te ontmoeten. Zij nodigt ons uit om zondagavond bij haar te komen eten. Ze woont in het voormalige MSF kantoor. 's Avonds nodigt Dr. Shokir ons uit bij hem thuis. Zijn vrouw Mughbaba heeft een heus feestmaal klaargemaakt, de vele gerechten zijn naar Tajieks gebruik op de grond uitgespreid en we nemen plaats op de matrassen erom heen. Ook de kinderen zijn er natuurlijk. Ze zijn wat verlegen en stil, aartje naar hun vaartje, en zijn de hele avond bezig met de cadeautjes die we voor hen hebben meegebracht.

Zaterdag 1 juli

Uitstapje naar Varzob met Dr. Shokir en familie

Vandaag maken we samen met Dr. Shokir, zijn gezin, en Nela een uitstapje naar Varzob, een buitenverblijf in de bergen voor vele inwoners van Dushanbe. De weg erheen is bezaaid met restaurantjes en chapchans, prieeltjes om te picknicken zoals je er veel ziet in Centraal Azië. Na wat zoeken vinden we een prima plekje aan de woest stromende Varzob rivier. De hele dag heel relaxed doorgebracht, wat eten, een praatje en spelen met de kinderen. We hebben een prachtig uitzicht op de met sneeuw bedekte bergen. Gelukkig is het in Varzob ook een stuk koeler dan in Dushanbe, prima uit te houden zo.

Zondag 2 juli **Muzaffar & Aziza**

Vandaag om 13.00u een afspraak met Muzaffar bij het teahouse aan de Rudakistraat. Muzaffar komt samen met zijn zontje, terwijl ik met Muzaffar in gesprek ben vermaakt Rosa hem met spelletjes zoals bellen blazen, hij heeft er reuze lol in. Het is een hartelijk weerzien.

Muzaffar is een ex collega van MFS-H en vriend van Hussein. Als arts werkt hij nu bij PSF (apothekers zonder grenzen) en is hij betrokken bij de trainingen aan artsen en verpleging in het omgaan met de medicatie. Tevens is hij co-autor van protocollen en formularia. Dit alles in nauwe samenwerking met het MoH (Ministerie van Gezondheid).

Het is de bedoeling dat het ministerie over een jaar de distributie van medicijnen op zich gaat nemen. Ik schat in dat Muzaffar goed geïnformeerd is aangaande de ontwikkelingen binnen de gezondheidszorg in Tajikistan. Hij heeft o.a. meegedaan aan een door ECHO (European Commission Humanitarian Office) gesponsord onderzoek, betreffende de voedingstoestand in de psychiatrische instellingen in Tajikistan. Muzaffar belooft me een kopie van het rapport op te sturen. Een belangrijk issue hierin is dat naar zijn bevindingen de instellingen voldoende voedsel moeten kunnen kopen voor de patiënten. Dan praten we over bulk voedsel zoals graan olie etc. Anders dan voorheen wordt het voedsel niet in natura aangeleverd maar krijgen de directeuren een budget waarvoor ze kunnen inkopen op de markt. Voor TSP zou dit kunnen betekenen dat we ons verder terug trekken uit de voedsel voorziening, op de extra suppletie voor zieke en zwakke patiënten na. Hierop door fantaserend zou het TSP meer armslag kunnen geven om innovatieve activiteiten te ondersteunen, iets waar we tot nu toe onvoldoende aan toe komen. Verder spreek ik met Muzaffar over de mogelijkheden voor transport van de zonnepanelen voor Lakkon. Naar Muzaffar's idee ondervindt Lakkon weinig problemen met de energievoorziening omdat het een regionaal ziekenhuis is met een zekere status. Hij stelde voor de psychiatric dispensary in Turzub Zade te voorzien van zonnepanelen want zij hebben naar zijn mening geregeld last van powercuts. Deze kliniek staat op mijn evaluatie programma voor het GIP, gepland op woensdag a.s. Ik zal het eens bekijken.

Verder stelt hij voor de panelen per vliegtuig te vervoeren omdat dit zeker niet duurder zal zijn dan per vrachtwagen (1 dollar per kilo) en beslist een stuk veiliger. Al met al voorziet Muzaffar mij met een boel goede tips en 'inside information'. Ik zal dit transport morgen met ORA bespreken en kijken of zij mij hierin kunnen helpen. Wat betreft de hervormingen in de psychiatrie weet Muzaffar te melden dat de prioriteit verschuift van de instituties naar ambulante zorg. Dit althans is het regeringsbeleid, maar hij heeft hier nog niets van kunnen bespeuren, en denkt dat het überhaupt moeizaam zal gaan met de huidige generatie psychiaters die getraind zijn in de oude sovjet psychiatrie. Daarbij komt, zegt Muzaffar, dat wanneer de hervormingen werkelijk uitgevoerd gaan worden en de instituten ontmanteld, dit op weerstand zal stuiten bij de directeuren omdat hun eigen belangen op het spel komen te staan, velen hebben n.l. voordeel bij de huidige situatie want grote instituten met veel land. Daarbij zal de overgang naar het ministerie van sociale zaken (wat dan imminent is) ook niet in hun voordeel zijn, zij zullen dan minder status/macht genieten dan momenteel.

Ook nog even wat issues betreffende mijn evaluatie voor het GIP project besproken en in bijzonder het belang van de indicators voor het correcte gebruik van de landbouwproducten.

Ik bevroeg Muzaffar naar de economische ontwikkelingen in Tajikistan. Muzaffar is daar best wel positief over. Als voorbeeld geeft hij aan dat de chinezen de bouw /herstel van wegen sponsoren en de Anzob tunnel bijna klaar is. Dit betekent dat straks het hele jaar door autoverkeer mogelijk zal zijn met Sogd regio (Khojand en omgeving). Verder heeft een Turkse onderneming een textiel fabriek geopend in Dushanbe.

Trouwens wanneer je mensen vraagt naar hun opinie over de ontwikkelingen in Tajikistan dan laat met zich positief uit. Als bewijs hiervoor geeft men aan dat er meer auto's in de straat rijden . Wat politiek aangaat vindt men, zo ook Muzaffar, stabiliteit onder het huidige regime belangrijker dan het gebrek aan democratie. Op mijn reactie dat de leider van de oppositie in de bak zit wordt

dan gezegd dat hij corrupt is. Ik heb ook niet het idee dat men gewend is direct het achterste van de tong te laten zien. Misschien nog een erfenis uit de sovjet tijd, of is het echt gevaarlijk om je in het openbaar kritisch over de regering uit te laten?

Muzaffar en ik nemen afscheid met de afspraak elkaar in onze 3^e week weer te ontmoeten, en dan met zijn vrouw erbij, want haar heb ik nog nooit mogen ontmoeten.

's Avonds zijn we uitgenodigd bij Aziza thuis. Het oude MSF kantoor is geheel opgeknapt en ziet er fantastisch uit. In het grote huis wonen haar ouders en in het achterhuis woont Aziza met haar man en 2 kinderen. Oma let op de kinderen terwijl zij op de VS ambassade werkt. Er is weer een grote dis voor ons aangelegd en volgens Russische traditie worden de aanwezigen geacht een korte tafelrede te houden. Roos houdt de kinderen weer leuk bezig. Op de vraag hoe het komt dat de kinderen overal zo bedeesd overkomen wordt gezegd dat de ouders hen dat hebben ingepeperd, met name wanneer er gasten zijn moeten ze vooral niet komen storen maar op de achtergrond blijven. Aziza's moeder is een internist en papa cardioloog en hij blijkt flink wat van de wereld te hebben gezien. Hij was vooral op de hoogte van het Indonesië uit de Sukarno tijd, geen toeval bedenkt ik me want Soekarno had nadrukkelijk socialistische/communistische sympathieën.

Maandag 3 juli ***Children's Centre (1)***

Vandaag het eerste bezoek aan het Children's Centre. Rosa en Ik krijgen een rondleiding van Dr. Shokir. Opvallend is de complete renovatie van de polikliniek en in de kliniek staan nieuwe bedden, fitnessmateriaal, warmtelampen en inrichting spelkamer. Dit alles is bekostigd met gelden uit het "National Social Investment Fund of Tajikistan" (NSIF) en donaties van Counterpart International. NSIF blijkt deze keer te zijn gesponsord door de Britse overheid. Dr. Shokir gaat binnenkort weer inschrijven op een grant met de optie op verbeteren van de consultatieve homevisits en plus verbetering van de playground

Dinsdag 4 juli ***GIP (1) & Lifegate (1)***

In de vroege ochtend telefoontjes gepleegd met Ora over de gewenste afvluchtdatum naar Khojand (uiteindelijk wordt het maandagochtend) en Huisein aan de lijn gehad, "maar natuurlijk kunnen we met z'n drieën bij hem logeren". Vervolgens gevraagd aan Alisher van GIP (Global Initiative on Psychiatry) me op te halen. Alisher is een vriendelijke jonge man, rap van de tongriem gesneden en breedsprakig.

Aan een half woord heeft hij ook genoeg om me te begrijpen. Ik moet hem soms even onderbreken om terug te keren tot mijn oorspronkelijk onderwerp van gesprek. Voor het eerst in een dikke Mercedes door Dushanbe gereden, ik kan het gevoel even niet onderdrukken dat een ander nu ook van mij denkt dat ik tot de Maffiosi behoort. Tegen 10.30 uur arriveer ik op kantoor. Een mooi en degelijk ingericht appartement en vriendelijke staf. Leuk om te ontdekken dat Malika, de ass. manager, voor Ora en Lifegate heeft gewerkt en is dus bekend met de ins en outs van het project.

Tijdens dit interview met de GIP staf krijg ik een beeld van de context waarbinnen het GIP zijn werk doet en meer specifiek een indruk van het boerderijproject en rehabilitatiecursus in Leninsky hospitaal, hetgeen ik morgen ga evalueren.

Om 14.00 u. heb ik een afspraak met de Lifegate staf, ik word opgehaald door Karin Schaefer, sociaal werker van Ora en lid van de Lifegate board.

Rosa heeft inmiddels al veel contact met de buurkinderen. Geregeld hangen ze aan de bel en vragen haar om met hen te komen spelen. Ze knipt en plakt en blaast ballonnen met ze. Ook is ze bezig een klein woordenboekje bij elkaar te knutselen. Al gauw heeft ze het vertrouwen van de meisjes weten te winnen. Eén van hen vertelt haar dat ze binnenkort uitgetrouwde gaat worden en dat uitdrukkelijk tegen haar wil, of Rosa haar ouders niet op andere gedachten kan brengen. Toch wel triest om dat zo te moeten aanhoren en je voelt je daarbij zo machteloos

Woensdag Juli 5 **GIP (2) Projectevaluatie**

Vandaag de hele dag op pad voor het GIP. Een kleine evaluatie van het rehabilitatie project in het Leninsky psychiatrisch ziekenhuis en een kleine kliniek in Turzun Zade, zo'n uur rijden van Dushanbe. Het gaat over de evaluatie van het boerderijproject en de training van het personeel op het gebied van met name rehabilitatie. Ik ga kijken wat het tot nu toe heeft opgeleverd. De kunst is om in korte tijd veel relevante informatie te verzamelen. Wat mij opvalt is dat er in Leninsky veel is verbouwd en er naar modern inzicht een soort half-way house voor cliënten wordt opgericht. De boerderij heeft hen voor enige tijd van extra voeding voorzien, met name groente, melk en eieren. De houding van de staf blijkt nog niet zo heel veel zijn te veranderd. Maar dat mag je ook niet verwachten in een jaar tijd. Het is trouwens een heel karwij om de hele dag door actief en helder te blijven bij een temperatuur van wel 40 graden.

Rosa is vanmiddag naar het Children's Centre gegaan en heeft daar pannenkoeken gebakken. De pannenkoek zoals wij die kennen is totaal onbekend. De kok is leergierig en de kinderen vinden het heeelerlijk, een behoorlijk succesnummer dus.

Het Roos verbaast is dat er geen eieren blijken er niet te zijn, ook geen jam. Tevens is er onvoldoende bestek. Allemaal zaken die voor ons oh zo gewoon zijn, maar daar nog een luxe!

Donderdag Juli 6 **Uitwerken GIP evaluatie**

Vanochtend zijn Roos en ik samen naar de markt gegaan. Hebben er wat spullen voor het Children's Centre gekocht, zoals lepeltjes, bordjes. Tevens een flinke meloen. De markt is echt en kleurrijk geheel zoals je mag verwachten. Helaas de fotocamera niet meegenomen. De middag gebruik ik om de GIP evaluatiegegevens uit te werken.

Een hele klus eigenlijk. Het geeft ook een dubbel gevoel. Enerzijds heb ik een hoop gegevens verzameld, die voor een deel ook al bekend zijn. Het helpt me wel om mijn mening aan te scherpen. Tegelijkertijd roept het ook weer vragen op, ik kom er bijvoorbeeld achter dat ik nog kwantitatieve data mis. Tijdens het uitschrijven van het rapport besluit ik dan ook om naar Leninsky terug te gaan om de harde gegevens te verzamelen. Al met al vind ik dat GIP best veel heeft bereikt in een jaar. Echter het ziekenhuismanagement heeft nogal wat ruimte genomen om het plan naar eigen inzicht in te vullen en je moet je daarbij afvragen of het altijd ten goede komt aan de patiënten. Meer wil ik er in dit verslag niet over schrijven omdat het nadrukkelijk een opdracht voor het GIP is en niet voor het publiek bedoeld .

Vrijdag 7 Juli **Clemens komt & Children's Centre (2)**

Het is al vroeg dag voor ons want Clemens moet worden afgehaald en het vliegtuig wordt verwacht om 03.00 u. Dr. Shokir komt mij precies op afgesproken tijd afhalen. Clemens kunnen we al snel vinden tussen de passagiers, want met nogal opvallend witte TSP pet op.

Na enig wachten op de koffers is hij dan toch om 05.00 u. buiten en kan ook voor hem de ontdekkingstocht beginnen. Tegen het middaguur gaan we al naar het Children's Centre.

Clemens neemt uitgebreid de tijd om Dr. Shokir te spreken en krijgt hij een rondleiding in het Centre. Rosa gaat weer lekker aan de gang met de kinderen. Clemens is positief verrast over de gemoedelijke atmosfeer en de goede inrichting /rehabilitatie van de polikliniek .

Samen met Dr. Shokir hebben we de ins en outs betreffende de zonnepanelen doorgenomen.

Ik heb hem met nadruk ook de beperkingen van het systeem uitgelegd. Desalniettemin is hij enthousiast voor het installeren van een soort noodverlichting bij stroomuitval. Na onze terugkomst uit Khojand, maandag over een week, praten we in verder met een technicus.

Het computer-vertaalprogramma van Dr. Shokir maakt ons gesprek mogelijk, over en weer schrijven we elkaar het toetsenbord toe, moet een wonderlijk gezicht zijn maar het werkt goed, al neemt het wat tijd in beslag.

's Avonds gaan we met zij drieën naar het theehuis, een eind verderop aan de Rudakistraat gelegen. De 2^e verdieping is geheel open, dat maakt het lekker koel en een geeft en heerlijk uitzicht op de omgeving. Beneden was er een bruiloft aan de gang met daarbij de typisch Tajiekse muziek, up-tempo en veel hoge tonen. Het komt op mij over als een mengeling van Turks en Chinees. Niet zo verwonderlijk trouwens, de geografische ligging en samenstelling van bevolking in oenschouw nemend. We eten er "shaslik roulette", dat is vlees (rundvlees in ons geval) opgerold met daartussen een dun laagje vet, heerlijk mals, en natuurlijk een goed glas bier erbij! Het eten Dushanbe is goedkoop, voor 5 euro p.p. heb je een goede maaltijd, inclusief het relatief dure bier.

Zaterdag 8 Juli **Ghizar**

Al om 06.30 u. uit de veren want om 07.00 u. worden we door Dr. Shokir opgehaald voor een trip naar Ghizar. Dit is een van de weinige historisch interessante plekken in Tajikistan. Het bestaat uit een gerestaureerde toegangspoort oorspronkelijk uit rond begin van onze jaartelling. Hierachter bleek de oude stad te hebben gelegen en een flink leger te zijn gehuisvest. Daar is verder niets meer van terug te zien, alleen een klein meertje is nog zichtbaar. In de 16^e-17^e eeuw is er tegenover een 'madrassa' gebouwd met een 'caravanserai'. Het geheel ziet er nogal sober uit, opgetrokken uit ruwe baksteen, zonder enige franje. We vragen ons af of het geheel ook met geglazuurde tegels is voorzien zoals het geval in de steden zoals Bokhara en Samarkand? In de madrassa is een historisch museum ingericht dat een kijkje geeft op het leven en werken uit die tijd. Het meest opvallend vind ik toch wel de vondst van een 3 paar klompen. Het grappige en verrassende is wel dat er een paar is voorzien van 3 poten, ruim 10 cm lang. Dit blijkt het lopen door de sneeuw te vergemakkelijken. Een ander paar is voorzien van spikes, misschien voor het lopen op ijs? Zo ver hebben wij de klompen in Nederland in ieder geval (nog) niet uitontwikkeld! Vervolgens terug naar Dushanbe waar we de markt bezoeken op speurtocht naar een paraplu tegen de zon (niet te vinden). Na het lunch brengen we een bezoekje aan het archeologisch museum. Netjes slofjes aan over onze schoenen. Wij zijn de enige bezoekers op dat moment. Indrukwekkend van het geheel vind ik toch wel de liggende Budha van wel 13 meter lang en de muurschilderingen uit Penjikent. Verder zijn het heel veel kraaltjes en potscherven, maar misschien ben ik teveel cultuurbarbaar om het mooie eraan te ontdekken. Er werden na ons klaarblijkelijk niet zoveel gasten verwacht want ik ben een ruimte nog niet uit of het licht wordt meteen uitgedraaid door de suppoost. Na dit korte bezoek besluiten nog even af te koelen in Varzob. Na een halfuur komen we er aan en gaan we opzoek naar een 'chapchang' aan de woeste bergrivier. Na 3 sites te hebben afgekeurd, niet schoon genoeg dan wel te luidruchtig, komen we aan op een uitspanning met de chapchang deels uitstekend boven de rivier, mooie plek met het bruisende water om je heen. De eigenaar vraagt wat we willen eten, wanneer we aangeven dat we alleen wat komen drinken, begint hij over de mooie tuin die hij heeft en dat we die beslist moeten

gaan bekijken, hij blijft hierop aandringen. Het is overduidelijk dat hij ons hier weg wil hebben, bang als hij is dat we dit mooie plekje urenlang blijven bezetten op slechts een glaasje fris. Nadat we zeggen na een half uur te willen vertrekken is het goed.

Thuis afgezet en op weg naar de voordeur van onze appartement worden we vergezeld door een Russisch sprekende man, netjes in het pak, met een kleine aktetas en een of ander identiteitsbewijs.

Het blijkt dat hij met ons mee naar binnen wil om de elektriciteitsmeter op te nemen. Ik wijs hem de meter, hij kijkt erop maar schrijft de stand niet op. Ik heb hem gauw weer naar buiten gewerkt en proberen duidelijk te maken dat hij maar met Ora contact op moet nemen. Even later belt hij weer aan vergezeld met een andere man, weer hetzelfde verhaal verteld en resoluut de deur dichtgegooid.

Ik voel er niets voor om iemand binnen te laten zonder precies te weten hoe en waarom en ik heb ook geen zin in om het uit te pluizen.

Zondag 9 Juli ***Rustdag***

Vandaag rustdag. We staan rustig op en ontbijten met z'n drieën aan het piepkleine tafeltje in de keuken. Best gezellig zo, praten over koetjes en kalfjes en we kijken onderwijl wat er zich op straat afspeelt. Het restaurant tegenover is blijkbaar maar een halve dag open, tot zo rond het middag uur. Vervolgens wordt er eten en drank de auto ingeladen, klaarblijkelijk gaan ze picknicken. In mijn ogen komt het wat vreemd over, op zondag, een piekdag voor een restaurant (althans in europa) doe je de zaak toch niet dicht? Wij gaan vervolgens aan de slag met het inpakken van de zonnepanelen. Na wat passen en meten worden we er al snel handig in en na een uurtje zijn al de vier panelen reisklaar. Eerst nog wat plakband gekocht op de markt. Ondanks dat het bloedje heet is vind ik het toch prettig er rond te wandelen. Want de mensen zijn vriendelijk en is er van alles te zien en te beleven, zoals bergen met meloenen bewaakt door oude Tajiekse mannen en vrouwen in klederdracht, hopen prullaria van Chinese makelij en vooral 2^e hands materialen variërend van boormachines tot oude spijkers. Aansluitend houden we een korte siësta. Zelf kan ik de slaap niet vatten en ga nog wat werken aan mijn GIP rapport. Na de siësta wandelen we de Rudakistraat af. We slaan op een gegeven moment rechts af naar de botanische tuin. Toch even kijken hoe die er nu bij ligt. Het blijkt een tegenvaller te zijn. De verwaarlozing is toegenomen, veel onkruid, de paden niet onderhouden en nogal wat zieke bomen, jammer omdat er toch best wel aparte bomen en struiken te vinden zijn.

Van daaruit naar de chinees. Best lekker zonder Tajiekse bijmaak. En een aardige bijkomstigheid is ... ook hier in Tajikistan krijg je veel voor weinig .

Maandag 10 Juli ***Naar Khojand***

Zoals afgesproken worden we om 06.30 u. opgehaald door de chauffeur van Ora, Ahror genaamd, vriendelijke man die ons de zonnepanelen zal helpen inklaren. En dat is niet zonder reden want we zijn het stationsgebouw nog niet binnen of een dame komt ons tegemoet met de mededeling dat die 4 panelen absoluut niet meekunnen, want het vliegtuig is klein, blijkt later een JAK 40 te zijn, een schattig klein straalvliegtuigje. We worden vervolgens naar het cargogebouw gedirigeerd. Daar wordt het spul gewogen, betalen mogen we in een gebouw aan het andere eind van het vliegveld. Even lopen maar het loont zich want we worden netjes en vlot geholpen met de mededeling dat de panelen de volgende vlucht om 12.00 u. in Khojand zullen arriveren, 'fingers crossed' zullen we maar zeggen. De vlucht verloopt vlg. schema. Halverwege de vlucht passeren we het met sneeuw bedekte Sarafshan en Fan gebergte, een prachtig gezicht.

Na de landing in Khojand staan we snel buiten maar... geen Hussein. Dat is helemaal niks voor hem, er moet iets zijn voorgevallen denk ik. Ik krijg een mobieltje aangeboden van een taxichauffeur. Ik bel Hussein thuis, geen gehoor. Daarna probeer ik Parviz (zijn vriend en vertaler) en Muzaffar in Dushanbe te bereiken, ook hier geen gehoor. Het is wel erg toevallig dat niemand opneemt ... daar zitten we dan.

Wat nu... we besluiten eerst de zonnepanelen af te wachten om dan met een taxi naar Hussein's huis te gaan. Om de tijd de doden gaan we een hapje eten in een zeer luxe luchthaven restaurant met een mooi uitzicht op de landingsbaan. We zijn de enige gasten en de ober begint meteen te vertellen wat hij allemaal niet heeft ...tja ... je hebt van die dagen, we kunnen er wel om lachen. Uiteindelijk komen we weg met gebakken aardappelen, gehaktbal en salade. Intussen zien we een vliegtuig landen om 12.15 u. en volgens onze berekening moet 'm dat zijn. Dus bepakt en bezakt naar buiten om met de taximan van het mobieltje, die nog steeds buiten op ons wacht, in zee te gaan.

Net voor het instappen kijk ik nog eens goed om me heen, en wie komt daar aangelopen (?) .... juist ... Hussein. Er volgt een hartelijke omhelzing en we bevragen elkaar waar we waren.

Blijkt dat hij mijn bevestiging van aankomst om 10.00 u. niet te hebben begrepen. Hij is vervolgens aan het bellen gegaan, via Muzaffar naar Ora in Dushanbe.

Ora heeft ons vertrek naar Khojand bevestigd, waarop hij spoorslags naar het vliegveld is vertrokken ... precies op tijd! Hussein had ook niet en minuut later moeten komen want dan hadden we elkaar weer mis gelopen. Wat de slechte telefonische verbinding betreft zegt Hussein dat ze op een ander digitaal systeem aan het overschakelen zijn met als resultaat dat er veel lijnen tijdelijk uitvallen. Afijn... op naar de vrachtafdeling... , benieuwd of de panelen zijn gearriveerd. De magazijnbeheerder blijkt te lunchen, Hussein snort hem op en ... de panelen staan zowaar netjes op ons te wachten, dit is toch wel boven mijn verwachting. Na het afstempelen van documenten en een fooi voor de beheerder mogen we ze meenemen. Clemens en Rosa in de mercedes van de taxichauffeur, ik samen met Hussein en de panelen in zijn oude vertrouwde Lada Niva. We worden hartelijk verwelkomd door Hussein's vrouw Manzura, zoontje Yspargis en dochtertje Nygora. Ons gastenverblijf ziet er prima uit. Het huis is in carré gebouwd, met 3 woondelen en 1 deel voor voederopslag voor de beesten want aan weerszijden van het gastenverblijf houdt Hussein een stuk of 10 kippen en 3 schapen. Die schapen zijn bedoeld voor de slacht. In Augustus organiseert hij een groot feest ter ere van de besnijdenis van Sypargis, hij is dan 5 jaar en schijnt er dan aan toe te zijn.

Eind van de middag gaan we meteen op pad voor de batterijen voor Lakkon Hospitaal. Het is de bedoeling dat die batterijen worden opgeladen door de zonpanelen. Die batterijen voeden de noodverlichting ingeval van stroomonderbreking, wat vooral in de winter aan de orde van de dag is. We besluiten voor de grote 200A accu's te gaan, op dat moment niet voorradig, afgesproken die morgen af te halen.

's Avonds gezellig op de chapchan gedineerd en plannen gemaakt voor de komende dagen. Morgen is er een kennismaking voor Roos en Clemens in Lakkon gepland, zij kunnen dan rondkijken en de sfeer proeven. Dr. Rustam zal er niet zijn, want moet naar Khojand voor overleg met de lokale overheid. Woensdag, wanneer Dr. Rustam er ook is, zullen we de zonnepanelen proberen te installeren en Roos denkt te gaan freubelen met de patiënten. We zullen dan wel zien of het nog nodig is om donderdag alsnog terug te keren.

Dinsdag 11 Juli **Lakkon (1)**

Na het ontbijt op de chapchan vetrekken we tegen 08.30 u. nadat we 2 van de 4 zonnepanelen op het dak van de Niva hebben gebonden, hopen dat ze onbeschadigd aankomen. Afstand Khojand - Lakkon is plm. 150 km, reistijd ongeveer 3 uur inclusief lunchstop en boodschappen.

De weg voert ons langs enorme abrikozen boomgaarden, nog een erfenis uit de Sovjet tijd toen er uitsluitend met grootschalige monoculturen werd gewerkt. Dit maakt de economie meteen uiterst kwetsbaar zoals je begrijpt. Verder is het tomaten oogsttijd en komen we af en toe een vrachtwagen volgeladen met tomaten tegen. We stoppen in Isfara en gaan lunchen in een restaurant aan het water. De rivier is gezwollen en het water dendert langs de tafeltjes. Het heeft naar het schijnt geregend in de bergen, het water is modderig. Onderweg passeren we de grens met Kirgizië en scheren we langs Oezbekistan. De landsgrenzen van Tajikistan zijn hier erg grillig. Onderweg worden een maal aangehouden door een politieagent, die van alles wil weten en vooral interesse toont voor onze Hollandse paspoorten. Hussein heeft geen hoge pet op van oom agent, volgens hem heeft hij geen verstand van zaken, want nog nooit een visum voor Tajikistan gezien. Ook de komende 2 dagen zullen ongeveer volgens hetzelfde patroon verlopen, eerst eten in Isfara, aangehouden door politie agent, eenmaal stoppen bij de oogst van de abrikozen, rond 14.00 u. aankomst in Lakkon hospitaal en retour aan eind van de avond.

Vandaag kopen we brood in de bakkerij bij het restaurant in Isfara. Zo'n 100 stuks voor de 188 patiënten. De hele achtercompartiment van de auto is gevuld en bij het openen van de klep valt het er al uit, een grappig gezicht.

De kliniek ziet er nog precies zo uit als 7 jaar geleden toen ik nog voor AZG werkte en er maandelijks te gast was. Er is een vrouwen- en mannenafdeling waar de woonomgeving Spartaans is en dat is een fors understatement. De slaapzalen staan volgestouwd met bedden, met nog geen meter tussenruimte. De bedden zijn echt schroot in mijn ogen, want roestig en met enorm doorgezakte spiraalbodem. Sommige bedden staan, of eigenlijk hangen, op 3 poten, voorzichtig slapen is het devies. Het beddengoed is goor. De volgende dag wordt er nog nieuw beddengoed aangesleept, dit is aangeschaft met geld van Dr. Louk van der Post van het GIP. Mede dankzij zijn bijdrage is ook de boerderij uitgebreid. De patiënten zijn in vodden gehuld. De eetgelegenheid bestaat uit 2 rijen tafels met houten banken. Er is een doorgeefluik voor het eten. Veel ruiten zijn gesneuveld, dit maakt de weg vrij voor de zwaluwen die dan ook af en aan vliegen naar de nesten, her en der in de kliniek verspreid. Eenmaal kreeg ik een kwakje poep op mijn schouder, Hussein was meteen opgetogen want dat betekent dat ik een rijk man zal worden. Jammer dat Dr. Rustam het even later ongevraagd weg poetst! Verder heeft elke afdeling een binnenplaats met een paar bankjes, een prieeltje en een paar boompjes. Op het terrein zijn ongeveer 10-15 patiënten bezig in de moestuin, er worden o.a. tomaten, wortelen en pompoenen verbouwd. Ze zijn vrolijk, lachen onderling, hebben het duidelijk naar hun zin.

Een eind verderop staan 5 koeien aan een touw op het land, samen met 2 kalfjes vormen zij de donatie van het GIP en TSP, een joint venture. 2 koeien geven nog geen melk. Een van de koeien is drachtig, de ander is nog een jonge dame. Helaas is een kalf recent gestorven aan waarschijnlijk een longontsteking. De trieste foto als getuigenis krijg ik later van Dr. Rustam overhandigd. De tarwe is geogost en ligt in schoven op het land. De aren zijn voor de kippen en het stro voor de koeien.

Op de vrouwenafdeling is het als vanouds echt een vrolijk kippenhok. Er wordt aan je getrokken voor aandacht, een kleffe hand, een kus of vraag om op de foto te mogen. Een aantal dames herkennen mij nog, en ik hen. Een aantal van hen zijn de vlotte dominante dames die de boel regelen. Met name ook voor de ruim 10 patiënten die gehurkt in een hoekje of zelfs onder de tafel zitten. Echt een triest gezicht, een aantal van hen zijn bijna zeker verstandelijk gehandicapt en niet in staat voor zichzelf op te komen in deze massa. Bij de mannen gaat het er een stuk rustiger aan toe, hoewel ik de indruk heb dat er meer dan vroeger mannen motorisch onrustig zijn, nadrukkelijk aan het hallucineren of katatoon. Patiënten met de meest uiteenlopende ziektebeelden verblijven bij elkaar, niet bepaald bevorderlijk voor het genezingsproces en dan druk ik me zachtjes uit. Het is realistischer om te spreken van een asiel want vooral de chronische patiënten verblijven in Lakkon en diegenen die om andere redenen voor korte of langere tijd weggemoffeld moeten worden (sorry). Voor de korter durende opnames kunnen de patiënten terecht in de Psycho Neurological Dispensaries in Isfara, Kanibadan en Khojand. De medicijnen worden geleverd door PSF, duidelijk aangegeven op een A 4tje aan de deur van dokterskamer.

We delen het brood uit en dit wordt ter plekke zonder drinken of beleg opgegeten, ze lijken wel uitgehongerd, alhoewel er een aantal het brood achter hun blouse stoppen om te bewaren voor later. Zoals geschreven lopen de meesten gehuld in lompen, sommigen echter zien er opvallend beter uit, zij zijn door familie van kleding voorzien. Het schoeisel dat ze dragen is bar en boos. Sommigen dragen 2 verschillende schoenen zonder veters, anderen hebben van die rubber schoentjes (afgeknipte laarzen) wat me geen pretje lijkt met 35 graden. Rosa heeft al heel snel contact met de vrouwelijke patiënten en is al meteen razend populair met de kralen die ze heeft meegenomen. We hebben ook enkele ballen meegenomen, ook dat blijkt een succesnummer. De heren gaan meteen volleyballen, eindelijk wordt de verveling doorbroken. Wat op Clemens vandaag de meeste indruk heeft gemaakt is de lucht in de toiletten, met de ammoniak geur die wij kennen van de intensieve varkenshouderij. Rosa is onder de indruk van de leegte die er heerst, niemand heeft een gerichte activiteit. Dit prikkelt haar tot meer ... ze wil morgen een feestje bouwen met de vrouwen.

Hussein heeft het maar druk met ons, naast het urenlange rijden is hij ook nog vertaler en staat hij het personeel met raad en daad bij met eenvoudige vooral technische vragen. Hij blijft er goed gemutst bij, probeert in zijn steenkolen engels de boodschappen wederzijds zo goed mogelijk over te brengen, gelardeerd met een grap of kwinkslag. Voortdurend refereert hij daarbij aan de belangrijkheid van TSP en in bijzonder die van zijn eigen positie als chauffeur, vertaler, logisticus en officemanager van TSP, leuke vent .

Woensdag 12 Juli Lakkon (2)

Omdat gisteren het droge brood zo gulzig naar binnen werd gewerkt besluiten we vandaag brood met worst te kopen voor alle patiënten. Dus weer de wagen volgeladen met broden een soort metworst. Tevens gaan we nog bij de markt langs om 100 meter elektriciteitskabel, schakelaars en fittingen te kopen. En niet te vergeten een vliegticket voor terug naar Dushanbe. We besluiten terug te vliegen i.p.v. te rijden, dit op nadrukkelijk advies van Hussein want naar zijn zeggen zijn de bergpassen veel te slecht en gevaarlijk. Als een soort compensatie biedt hij ons aan een weekend trip naar Shahrstan te organiseren, met een overnachting in het dorp en een bergwandeling naar een bergmeer "Ojkoel" genaamd. Daarbij koppelt hij nog een trip naar een boerderijproject van een vriend van hem, deze wil zijn aardappelveld bevoeien maar heeft geen geld om de irrigatie aan te leggen, of wij willen gaan kijken en een donor zoeken voor dit project. Tegen 14.00 u. komen we in Lakkon aan. Het is helder weer en onderweg zie ik voor het eerst in de verte de met sneeuw bedekte berge liggen. Met name op de 2^e helft van de trip is het land woestijnachtig. Het groene en geïrrigeerde land is als een oase in de woestijn. Toch wel vreemd eigenlijk dat het dorre/droge land wordt doorsneden met kolkende beekjes en rivieren.

Dr. Rustam is op zijn kantoor aan het lunchen, zodra hij ons ziet stuurt hij de medewerkers weg om ons te ontvangen. Hartelijk als altijd en enigszins geëmotioneerd omhelst hij me. We zijn blij elkaar weer te zien en hij put zich uit in dankbetuigingen voor de steun die hij de afgelopen jaar van TSP heeft ontvangen. Ik leg hem het doel van ons bezoek uit met de nadruk op de installatie van de zonnepanelen. Hij blijkt al op de hoogte en heeft zijn voorbereidingen al getroffen.

Op zijn kantoor hangt nog steeds de 2 bij 2 meter grote afbeelding van een lezende Lenin.

Dr. Rustam vertelt erbij dat hij niet zozeer een aanbidder van Lenin is dan wel dat het een herinnering is aan de Sovjettijden, toen alles nog goed geregeld was, duidelijk beter dan na de onafhankelijkheid van Tajikistan. Allereerst wordt Rosa naar de vrouwenafdeling begeleidt waar ze met hen een feestje gaat bouwen, slingers worden gemaakt, muziek gedraaid en snoep gedeeld. Echt ... de vrouwen zijn opgetogen en blij, vooral het kralenwerk slaat aan en wanneer we aan het eind van de middag nog even komen kijken tonen ze vol rots de hangers die ze hebben gemaakt.

Dr. Rustam, enkele medewerkers en ik gaan bezig met het installeren van de solar cellen. Clemens heeft de handen vol aan het camerawerk. Hij pendelt op en neer tussen vrouwen-mannen afdeling

en de installatie op het dak. Dr. Rustam heeft meteen in de gaten dat het belangrijk is voor de donor om te laten zien hoe de panelen zijn geïnstalleerd. We besluiten er eentje bij wijze van test te installeren en doen dit op het dak van het aangrenzende gebouw. Niet op het dak van de afdeling want de patiënten gooien er nog wel eens wat op en dan kan het stuk gaan. Het plan is de mannen- en vrouwenafdeling elk te voorzien van 2 panelen met accu, zodat beiden hun eigen noodverlichting hebben. Het dak heeft ongeveer een hoek van 35 graden, precies goed, enkele platen golfplaten worden verwijderd en een paneel met ijzerdraad bevestigd. Vervolgens de draad naar de dokterskamer getrokken en via de reguleur verbonden aan de accu. En...hoera... het werkt.

Domper op de pret is dat er van de 4 panelen 2 glasschade hebben opgelopen. We weten niet precies waar dat moet zijn gebeurd. Ik zal onze donor, SolarNed, vragen hoe hier mee om te gaan. De kapotte panelen worden vooralsnog niet geïnstalleerd. Onder het panelendak hangt een wespennest. Dr. Rustam wijst mij erop voorzichtig te zijn, vervolgens wordt juist hij in nek en arm gestoken, de arme ziel, maar gelukkig overleefd hij het.

De installatie duurt wel tot 18.00 u. en zodoende hebben we onvoldoende tijd om het hulpprogramma met Dr. Rustam door te spreken. We besluiten daarom morgen weer terug te komen.

Donderdag 13 Juli Lakkon (3)

Aanvankelijk zijn we van plan weinig mee te nemen, maar toch vinden we dit een beetje kaal. Zullen we wat snoep meenemen? ... Of toch niet beter wat vlees, want dat krijgen ze bijna nooit! ... We komen er uiteindelijk op uit dat we een "Pelov"-maaltijd gaan organiseren. Dat is een traditioneel feestgerecht, bestaande uit rijst met vlees wortelen en kikkererwten, aangevuld met groente salade en brood. Dit alles wordt op de markt in Isfara gekocht en wederom met de auto vol geladen op weg naar Lakkon. We hebben een uitstapje gemaakt bij de abrikozenoogst, ook de inkoop van de ingrediënten voor de Pelov heeft nogal wat tijd gekost daarom komen we pas na 15.00 u. aan. Meteen wordt de boel bij de keuken uitgeladen en starten de voorbereidingen. Dr. Rustam is al op de hoogte en het personeel/patiënten staan al klaar, de uien en wortelen al geschild. Rosa gaat nog even bij de vrouwenafdeling langs, Clemens, Hussein en ik gaan in gesprek met Dr. Rustam om de hulpverlening te evalueren en plannen te maken voor de toekomst.

Ondertussen blijkt de Pelov klaar en we spoeden ons naar de keuken waar de kok en magazijn beheerder in een enorme grote, hout gestookte, roerbakpan staan te roeren. De rijst wordt nu gemengd met het vlees en de groenten om vervolgens te worden "uitgeserveerd", dat wil zeggen in grote pannen geschept en naar de afdelingen gesjouwd. Eerst zijn de vrouwen aan een beurt om aan deze feestdis te beginnen. De meesten zitten braaf te wachten op wat komen gaat. In de bijkeuken wordt alles in kleine bakken geschept, voorzien van groente en een stuk brood, als toetje is er compote. Vervolgens wordt het via het uitgeefluik doorgegeven aan de patiënten. Een aantal patiënten helpen hierbij. Als laatste komen de minst weerbaren aan de beurt, zij die stilletjes in de hoek of onder de tafel zitten. Wil een van hen opstaan dan wordt ze resoluut weer terug geduwd door een mede patiënte. Wat een verschrikkelijk oord toch eigenlijk, je zou je hond er haast nog niet willen achterlaten. De vrouwen eten opvallend stil hun Pelov, lijken content. Bij de mannen gaat het er zoals bekend en stuk rustiger aan toe. Wanneer de Pelov arriveert worden de mannen die buiten zijn naar binnen gedreven. Ook hier wachten ze rustig af wat er komt. Sommige mannen kunnen het niet nalaten om gek te doen, eentje staat wat te dansen en te zingen en doet onderwijl zijn broek naar beneden en laat zijn blote kont zien aan Clemens die staat te filmen. Hoezo gek (?) een duidelijker teken van afkeuring kan ik me niet bedenken. Hij laat zich vervolgens rustig naar binnen sturen. Ook de mannen consumeren in alle rust. Een paar mannen

zitten om onduidelijke reden in de ruimte naast de eetzaal te wachten en komen als laatste aan de beurt. Helaas zijn op het laatst de borden op en moeten ze nog wat langer wachten.

Na dit tafereel worden we uitgenodigd bij Dr. Rustam op kantoor om daar de Pelov te eten. Er ligt een groot stuk bot op, ik ben al bang dat ik die op moet eten maar gelukkig neemt Dr. Rustam als vanzelfsprekend zelf deze knokel ter hand en peuzelt/zuigt hem helemaal op. Uiteindelijk vertrekken we om plm. 19.30 u. huiswaarts en zetten Dr. Rustam thuis af. We worden nog even uitgenodigd bij hem binnen te komen, maken kennis met zijn familie en drinken compote. Vervolgens een hartelijk afscheid en dan op naar huis.

Vrijdag 14 Juli ***Rustdag***

Vandaag blijf ik thuis, ik probeer aan het reisverslag te werken, want een achterstand van 4 dagen. Het is knap heet dus het wordt wat typen, wat slapen, nog wat uitwerken en wat rondhangen bij de kinderen. De Video van Mr Bean slaat erg aan. Hussein is er niet zo blij mee dat ik de laptop hiervoor gebruik, hij zegt dat de kinderen nu van hem gaan verlangen een laptop of op zijn minst een dvd recorder te kopen. Hij doet mij het idee aan de hand dat ik daarom misschien mijn laptop aan hem zou kunnen schenken (!?), toch wel een creatieve jongen die Hussein. Clemens en Rosa zijn bijna de hele dag met Hussein op stap. Hij laat hen enkele mooie plekjes van Khojand zien, zoals de markt, een museum en de moskee. Tevens doen ze boodschappen, gaan ze internetten etc. Ook zo'n dag vliegt om. Rosa begint verkouden te worden, mede als gevolg van de vermoeienissen denk ik. Daarom besluit zij met pijn in haar hart morgen maar niet mee te gaan naar Shahrستان alwaar we het boerderijproject van een vriend van Hussein bezoeken. Tevens ziet ze daarmee af van de bergwandeling op zondag naar Ojkoel, een bergmeertje. Trouwens wanneer ze zich goed had gevoeld dan had ze deze bergwandeling evenmin ondernomen.

Zaterdag 15 Juli ***Shahrستان***

We doen het rustig aan en we (Clemens, Hussein en o.g.) vertrekken tegen 12.30 u. naar Shahrستان. Dit ligt 2 ½ uur rijden ten westen van Khojand. Wat tijdens de rit opvalt is vooral de droogte die er heerst. Dan realiseer ik me weer dat zonder bevoeiing dit land ronduit een woestijn zou zijn geweest. Vlak voordat we arriveren worden we op straat opgewacht door Dadajon, een vriend van Hussein, landbouwdeskundige, hij blijft bij ons tot we hem de volgende dag in Khojand bij de bushalte afzetten. Even verder aan de overkant van een droog kanaal worden we verwelkomt door Farmonkugon, veearts van beroep, eigenaar van de grond en initiator van het bevoeiingsproject. Verder is er nog een jonge man, kinderarts, ik ben zijn naam vergeten. Tot slot is daar nog het oude echtpaar dat in de zomerhut woont bij het land, zij hoeden er de schapen en letten op de gewassen. Een mooi fotogeniek stel die we dan ook nadrukkelijk op de foto zetten. We leggen vast hoe de boter wordt gekarnd (holle boomstam met stamper) en het eten klaar gemaakt. We vleien ons naar Tajiekse gebruik neer op de grote deken aan een piepklein kanaaltje. We drinken er wodka ter verwelkoming, later gaan we over op bier! We eten wat brood met groenten. Vervolgens wordt het plan ontvouwd, Hussein heeft het ons al meermalen uitgelegd maar nu nemen we het op schrift gesteld plan er nog eens bij. Meneer Farmonkugon wil ongeveer 2 hectare grond in cultuur brengen en heeft daar water voor nodig. Dat wil hij halen uit een hoger gelegen beekje en middels een buizenstelsel naar beneden brengen. Hij wil er tarwe, Alfa Alfa, maar vooral aardappelen op verbouwen. Dit stuk land is een aanvulling op het nabijgelegen 14 hectare grote grondstuk wat hij momenteel in gebruik heeft. Het idee is dat hij het afbetaald door Lakkon hospitaal gedurende 3 jaar van aardappelen te voorzien en als een soort rente dit ook het 4^e jaar te doen maar dan moet Lakkon het vervoer betalen. Op zich klinkt het wel sympathiek

maar wij kunnen de haalbaarheid ervan niet bepalen. Tevens is de constructie met Lakkon een gecompliceerde want we gaan er niet vanuit dat we ev. TSP geld hiervoor zullen gaan inzetten, want dit is een risico dragend project. We spreken af dat zij voor een vertaling zullen zorgen en dat wij zullen proberen om een donor te vinden, nadat het is doorgelicht door een deskundige. Vervolgens gaan we op pad, steken het bewuste grasland over dat vrij snel overgaat in een rotsig berglandschap. We wandelen geleidelijk aan omhoog en vinden het riviertje. De loop ervan volgen we een tijdje totdat Farmonkugon zegt dat het beter is terug te gaan, daarbij wijzend naar mijn sandalen (of is dit slechts een excuus?). De omgeving is prachtig, het wordt steeds woester en de riviertje begint ook steeds meer te bruisen, water genoeg lijkt ons zo. Het is ook goed te zien dat het beekje op een gegeven moment in de grond verdwijnt. Farmonkugon wil dit water nu in ondergrondse plastic buizen naar benden vervoeren. Waarom in de grond vragen we ons af, wel... omdat het water 's winters anders in de pijp bevriest. Tevens kiest hij voor een gesloten buis en niet voor halfopen betonnen buizen, zoals je die overal ziet, omdat dit naar zijn zeggen teveel verstopping (door vervuiling) geeft. Al met al lijkt het ons een forse onderneming om de buizen in die stenige bodem te graven. Farmonkugon zegt voor \$1000,- klaar te zijn en verwacht het geld binnen 3 jaar te kunnen terug betalen. Terug op de mat voor de zomer hut vraag ik waarom hij geen krediet vraagt bij de Bank. Dan komt het verhaal dat bovenop de rente er ook nog smeergeld aan de bankdirecteur en aanverwanten moet worden betaald, hetgeen de lening niet meer rendabel zou maken. Ons gesprek wordt voortgezet onder het nuttigen van een typisch Tajiekse gerecht, Farmonkugon neemt een groot rond brood, "Non" genaamd, scheurt het in stukjes en dompelt die in een kommetje met gestolde boter. Farmonkugon doet er vervolgens de handdoek over heen en enige minuten later is de boter vloeibaar geworden. Ik heb er hartelijk voor bedankt, want ik zag de vuile handen waarmee de oude herdersvrouw de boter beet had. Dit gecombineerd met de slechte ervaring in Nepal, daar heb ik eens boterthee gedronken en dagen lang ziek geweest. Farmonkugon begrijpt dit niet en blijft aandringen. Ik heb naar mijn idee de aanbod van het boterbrood kunnen afkopen door te toosten op het gezamenlijk nuttigen van de aardappelen van het nieuwe land. Toen was het goed.

Het begint wat frisjes te worden en het regent ietsje. We verblijven n.l. op ong. 2300 meter hoogte, het is hier derhalve een stuk koeler dan in Khojand. Hussein biedt ons heel attent een chapan aan, dat is een hele lange dikke katoenen jas, zonder zakken en knopen. Ondanks dat de mijne wel 5 kilo weegt zit ie heerlijk. Na vijven besluiten we ons kamp op te breken en naar het huis van Farmonkugon te gaan om te overnachten. Als we aankomen worden we opgewacht door bijna gans de familie en aanhang. Stel je voor, Farmonkugon heeft 9 kinderen bij 2 vrouwen, er zijn er een aantal getrouwd, zij zijn er ook met al hun kleine kinderen. Want wat is er aan de hand? Zijn 2^e zoon gaat trouwen volgende week zaterdag en morgen is er een gebedsviering aan huis, alle oudjes uit het dorp worden dan uitgenodigd om uit de koran te bidden en te smeken voor een goed verloop van de bruiloft, dat er maar voldoende eten mag zijn etc.

Farmonkugon en zijn familie zijn etnisch Kirgiezen en hebben dus een licht Mongools uiterlijk. Het in carré, met zongedroogde stenen, opgetrokken huis wordt door een poort afgesloten, zoals eigenlijk alle Tajiekse huizen. De verroeste poort krijgt momenteel en verfje (dat houdt tenminste een paar dagen). Ondanks dat het krioelt van de mensen heerst er rust. Er wordt wat gelachen maar niet geschreeuwd. Vooral de vrouwen zijn druk met de voorbereiding van het avondeten en natuurlijk voor morgen. De mannen/jongens en kinderen hangen wat rond of zijn wat aan het klungelen. We kijken onze ogen uit, Clemens blijft aan het filmen. De meesten vinden het prachtig op de foto of video te mogen. Naar ons toe is iedereen enorm behulpzaam. Wanneer we bijvoorbeeld naar het toilet zijn geweest staan ze al klaar met een kan met warm water om de handen te wassen. De wc is trouwens niet meer dan een hut mee een spleet in de grond en een vuile lap ervoor als afscheiding. Clemens legt een beeld vast welk ik gemist heb en dat is de in onze ogen potsierlijke binnenkomst van een oude motor met zijspan, waarop de oude herder gezeten met achter zich een schaap. Deze wordt even later in de tuin achter het huis geslacht. Het lijkt of het schaap zich er bij voorbaat al bij neergelegd heeft want het verzet zich niet en sterft in alle stilte. Een prettig gezicht vind ik het niet en sta er ook niet met mijn neus boven op. Ze weten

dat ik van lever hou en daarom komen ze mij die brengen, helaas blijkt deze te zijn aangetast door een worm. Men wil er zo snel mogelijk van af door deze naar eigen zeggen meters diep in de grond te begraven. Wat jammer nou, ik had me er wel op verheugd. Om het villen van het schap te vergemakkelijken wordt deze opgeblazen. Men steekt daartoe eerst met een naald in het bovenbeen waarna een van de jongens zijn mond op het gevormde gat zat en begint te blazen. Je ziet het schap opzwellen waarna het aan de boom wordt opgehangen. Ik zal de lezer de details verder besparen, eerlijk gezegd omdat ik het zelf ook niet meer heb gevolgd. Een van de vrouwen stookt de broodoven op met ronde plakken gedroogde koeienmest. Wanneer de oven heet genoeg is wordt het deeg tegen de wand van de ronde oven geplakt, na 20 minuten is het brood klaar. Bij het vallen van de avond gaan we naar binnen en nemen plaats aan een gedekte lage tafel in de woonkamer van het aanstaande bruidspaar. Er hangen grote chinees uitzierende wandkleden voor de nissen in de muur waar o.a. het serviesgoed staat en het beddengoed opgestapeld ligt.

We drinken eerst de zelf meegenomen wodka op waarna wederom het bier volgt. We beginnen met brood en groente salade. Daarna volgen de (moddervet) gebakken aardappelen van eigen land en tot slot nog Pelov, ook dit is lekker vet. Achteraf heeft die vette hap een goede nachtrust in de weg gezeten. We willen natuurlijk graag weten van gewoonten en tradities.

De bruidegom studeert nog op de universiteit. Hij gaat nu toch al trouwen omdat het meisje anders naar een ander zou gaan, want wanneer een jonge vrouw ouder dan 20 jaar is ze eigenlijk al te oud (!) vandaar de haast. Wanneer er een zoon geboren wordt plant de vader een aantal Italiaanse populieren. Wanneer de zoon dan later gaat trouwen worden de stammen gebruikt om het huis te bouwen. Ik vraag ook nog eens naar de symbolen op de "Toepie", het mannenpetje. Er blijkt een bloeiende peper op te staan die de drager ervan moet beschermen tegen boze geesten. Ik zie de bloeiende peper er niet in, daarvoor is het figuur te abstract.

Voordat we gaan slapen verhuizen we naar de aangrenzende kamer zodat de vrouwen de boel kunnen opruimen en de bedden opmaken. Clemens en ik krijgen de beste kamer aangeboden die ze hebben en dat is de woonkamer waar we net hebben gezeten. Deze is helemaal opnieuw ingericht voor het bruidspaar. We slapen op 2 dunne matrasjes en onder een dikke katoenen deken. Alvorens te slapen laat Farmonkugon nog even wat foto's uit zijn studententijd in Moskou zien. Hij blijkt in 1985 cum laude te zijn afgestudeerd. Op het getuigschrift staat Vadertje Lenin afgebeeld met een van zijn uitspraken (de vertaling blijkt te moeilijk!). Leuk om te zien, het doet nogal gedateerd aan, want het fotomateriaal is van slechte kwaliteit en in zwart wit. In onze ogen is het toch wel sneu dat zo'n gestudeerde man een eenvoudig leven lijdt. Anderzijds is het ook wel weer een uitvloeisel van het communistische gedachtegoed waarbinnen de inkomensverschillen minimaal zijn. En nog steeds trouwens, om een voorbeeld te geven, de straatveger blijkt bijna net zo veel te verdienen als de kinderarts n.l. 50 Somonie (nog geen 13 euro). Wel is het zo dat de arts flink kan bijverdienen wanneer hij zich voor de verrichtingen laat betalen. Officieel niet toegestaan maar algemeen gebruik. De dag is om gevlogen. Ook al zijn we hier maar net we voelen ons helemaal thuis en op ons gemak. De vriendelijke en attente houding van de familie is hier vooral debet aan. De sfeer is heel ongedwongen en ze laten ons ook in onze waarde en zijn absoluut niet opdringerig.

Zondag 16 Juli **Ojkoel**

We staan tegen 07.00 uur op. Iedereen schijnt allang op te zijn en de dorpsbewoners druppelen binnen. Het zijn vooral de oude mannen en vrouwen die bij elkaar aanschuiven (mannen en vrouwen wel van elkaar gescheiden trouwens). Tegen 08.00 uur wordt er eerst gegeten, dat schap van gisteren, waarna er tegen 09.00 u. door een van hen uit de koran wordt gelezen. Dit duurt hooguit een kwartier en daarna vertrekken de meesten weer. Overigens het blijkt dat bijna niemand de Arabische teksten uit de koran kan verstaan (net zomin als de katholieken 40 jaar geleden de Latijnse mis verstonden). Na enige schroom te hebben overwonnen willen de oudjes

graag op de foto en kunnen er geen genoeg van krijgen zichzelf terug te zien op het scherm van de digitale camera. Samen met Hussein, Dadajon en Ismail, een zoon van Farmonkugon, vertrekken we voor de bergwandeling naar Ojkoel. Het is ruim 45 minuten rijden, geleidelijk aan omhoog. Af en toe moeten we stoppen omdat de motor oververhit dreigt te raken. Om de afkoeling te versnellen gooit Ismail emmers water over de radiator. Er staat een man bij een in de modder gezakte auto en vraagt om hulp. Hussein zegt zelf een kokende motor te hebben en belooft hem te helpen wanneer we op de terugweg zijn. Hij adviseert hen vooral van het uitstapje te genieten en dat het wel goed komt met de hulp. Het is toch ook wel een droogkloot die Hussein. Op onze terug tocht blijkt de auto te zijn verdwenen. Verder het dal omhoog rijdend wordt het uitzicht steeds idyllischer, er begint zich een soort Heidi landschap voor ons te ontvouwen van groene weiden, kabbelende beekjes en verspreide boompjes (soort jeneverbes). Her en der zijn er Tajieken aan het kamperen en dat is goed te zien want het afval ligt er in het rond. Plastic flessen en enorme meloen worden zonder pardon achtergelaten, jammer. We komen na een tijdje aan het eind van de weg en moeten nu te voet verder naar Ojkoel. Het pad gaat geleidelijk omhoog, na een half uur komen we op een weideplateau, steken deze over en beginnen aan de steile klim dan een klein uur omhoog. Ik vraag me af of ik het wel zal redden met mijn sandalen, zeker de tocht naar beneden zal moeilijk kunnen zijn, want het is een gravel pad. Ik put hoop uit het feit dat Ismail, onze gids en berggeit, met blote voeten in loszittende sandalen loopt. Onderweg raak ik geheel overtuigt van mijn mogelijkheden wanneer we jongens en meisjes tegenkomen. Zij lopen ook op sandalen en de sommige meisjes zelfs op pantoffels!

Hussein begint vol goede moed aan de klim maar moet toch steeds vaker rusten, zijn conditie is niet zo goed dan hij doet voorkomen, hij zweet ook enorm. Begeleidt door Clemens komt hij als laatste boven bij het meer. Een prachtig gezicht. In alle stilte ligt daar een meer omgeven door steile berghellingen die het meer in het voorjaar van smeltwater voorziet. Er is ook een mooie gelegenheid om te kamperen. Dit zal naar ons idee in Nederland wel aanslaan zo'n tocht als de onze, eerst slapen bij de lokale bewoners en dan een korte steile klim naar de stilte en grandioze uitzichten. We kijken van hieruit op de besneeuwde toppen van het Zarafshan-gebergte dat de "Sogd" regio scheidt van de rest van Tajikistan.

Na een half uur beginnen we aan de afdaling, gelukkig probleemloos. We lunchen bij een groep mannen die zich goed hebben geïnstalleerd. We lenen hun deken. Er komt een jonge man bij ons zitten en vertelt dat ze er al sinds gisteren zitten, van de 20 flessen wodka resten er nog 5, waarvan hij er ons een aanbiedt, wat ik niet kan afslaan (louter uit beleefdheid natuurlijk). Ook hebben ze een schaap geslacht, de soep ervan staat nu te borrelen. Afgelopen nacht hebben ze het erg koud gehad in de tent en weinig geslapen. De man vertaalt het op een zachte en wat lijzige toon, alsof hij enigszins teut is, maar vriendelijk is hij zeker.

Tegen 16.00 u. komen we in Khojand aan. Rosa lijkt zich wel te hebben vermaakt met de dames en kinderen, samen boodschappen gedaan, haar geknipt en veel gerust.

's Avonds gaan we als afscheid samen uit eten in de stad. Ze hebben een mooie plek uitgekozen, en drijvend restaurant op de rivier. Het eten is er redelijk goed, de vis zelfs lekker.

Maandag 17 Juli Children's Centre (3)

Vandaag om 05.30 u. op, even snel ontbijten, nemen afscheid van Hussein's vrouw en kinderen en worden door Hussein naar het vliegveld gebracht. In Dushanbe worden we door Dr. Shokir afgehaald. Vervolgens even bij de elektronikawinkel langs om videocassettes te halen want Clemens is al bijna door zijn 5 bandjes heen. Bij het Children's Centre aangekomen worden we opgewacht door Magbuba, de vertaalster die naar achteraf blijkt door Hussein en Muzaffar is geregeld. In 2^e instantie blijkt dat zij de moeder van Muzaffar is en de schoonmoeder van Hussein. Ze is lerares engels en zegt er meteen bescheiden bij dat ze nu voor het eerst vertaalt. In

het gesprek blijkt dat ze inderdaad moeite heeft om de juiste woorden te vinden wat een bron van misverstanden en op den duur ergernis is. Uiteindelijk komen we er wel uit, maar het neemt veel tijd in beslag. We besluiten dan ook voor de volgende keer een andere vertaler te zoeken. Ze zegt er wel begrip voor te hebben want ze vindt het zelf ook moeilijk.

Voordat we weggaan halen we Rosa op. Zij zit bij de psycholoog in de klas en doet haar wat papierknipwerk voor. Roos is erg enthousiast want de psycholoog heeft naar haar idee goed begrepen wat de bedoeling is en is zelf met de kinderen aan de gang gegaan. Er zijn ook nog geen materialen zoek, ook dat is een goed teken

Tegen 13.00 uur brengt Dr. Shokir ons terug naar het appartement. We richten ons weer in. Roos doet weer het nodige voorbereidende knipwerk voor het Children's Centre en Clemens gaat slapen. Zelf ben ik bezig met dit verslag en de voorbereiding voor de GIP evaluatie van morgen.

Dinsdag 18 Juli

GIP evaluatie & Children's Centre (4)

Vandaag om 08.00 uur op pad naar Leninsky hospitaal om samen met Malika van GIP de boeken te controleren.

Om een lang verhaal kort te maken. Op zich zien de boeken er wel goed uit. Echter bij doorvragen blijkt dat er een verschuiving heeft plaats gevonden van groente naar graan en dat dit graan voor een deel is verkocht om winst te maken. Die winst lijkt niet ten goede te komen aan de patiënten. Verder zei men dat de boerderij zelfvoorzienend was, maar de kippen leggen nu al niet meer (vanwege voedselgebrek) en de koeien geven met z'n 5'en slechts 5 liter melk per dag (mede omdat kalveren worden gevoederd). De werkende patiënten hebben extra melk en eieren gehad, de andere patiënten niets van dat al de laatste maand. Het riekt al met al naar werken voor de winst van personeel en managers, dat kan en mag niet de bedoeling zijn! Ik vreesde hier al voor, maar hoopte op beter, helaas.

Vervolgens een korte de-briefing op het GIP kantoor en daarna door naar het Children's Centre. Rosa blijkt thuis te zijn gebleven, want diarree. Clemens is er wel en heeft geholpen bij het installeren van de zonnecellen. Daarnaast heeft hij wat van de dagelijkse bezigheden op video vastgelegd. Van de 4 zonnepanelen blijken er 2 helemaal stuk, alleen de goed ingepakte laatste zending blijkt het transport te hebben doorstaan. Dr. Shokir en zijn staf zijn meteen begonnen met het installeren. Er zijn 2 zware accu's gekocht. De zaak is in mijn ogen provisorisch aangesloten. Nu blijkt het controle lampje te flikkeren en na wat zoek zijn we er nog niet achter hoe dat komt. Ik zal het eens aan de donateur "SolarNed" vragen hoe dat zit.

Clemens heeft zich intussen verbaasd over de passiviteit van het personeel. Er wordt in zijn ogen niet veel ondernomen, wel veel tv gekeken. Ook de psycholoog waar Rosa enthousiast over is heeft volgens Clemens maar een 1 uurtje gewerkt. Kinderen die niet luisteren (bijv niet naar bed willen voor het middagdutje) worden met snoepjes verleidt, wat wonderbaarlijk helpt. Wanneer dat soms niet helpt wordt er ingegrepen en een kind met z'n tweeën naar boven geholpen. Kortom er is nog veel te verhapstukken/verbeteren op vlak van begeleiding.

Daarna naar huis. Roos ligt nog steeds op bed, nog steeds zwak en diarree! Langzaam krabbelt zij er weer boven op. Morgen gaan we naar Lifegate en is er afgesproken dat zij met de meisjes gaat koken. Dit wil ze hoe dan ook door laten gaan.

's Avonds, op het terras van restaurant Millennium, onze overburen, praten Clemens en ik nog wat na over de ervaringen bij het Children's Centre en met name hoe er actiever en doelgerichter gewerkt kan gaan worden. Clemens denkt dat je er kan komen door directiever op te treden, duidelijk moet vertellen wat je van het personeel verlangt. Zelf denk ik dat het toch wat gecompliceerder ligt en dat het personeel zich de denk/werk/behandelwijze eerst nadrukkelijker eigen moet maken en dat dit best veel tijd en moeite kost. De mentaliteitsverandering is een nog langere en moeizamere weg zo schat ik in. Daar gaan jaren overheen. Tenslotte is deze houding

ook over de decennia gegroeid. Ik denk dat het onze valkuil is door te denken dat we wel weten hoe het anders/beter kan en je dit dan als norm gaat hanteren, zo werkt dat absoluut niet volgens mij. We zijn er voorlopig nog niet over uit gesproken.

Woensdag 19 Juli **Lifegate (2)**

We worden punctueel om 09.00 u. opgehaald door Karin. Ze heeft de fotopostkaarten bij zich die we bij haar hebben besteld. Deze zien er mooi uit, eindelijk echte "Tajiekse mensen" postkaarten die je met plezier verstuurd. De kaarten verkrijgbaar op het postkantoor zijn niet om aan te zien, verbleekte afbeeldingen van gebouwen en standbeelden, zelfs een "leuke Lenin" is er niet meer bij. Daarom vind ik het zo'n mooi initiatief van Ora deze "mensen" postkaarten. Roos sleept zich mee naar Lifegate en besluit de meiden de boodschappen te laten doen want behalve dat ze slapjes is is het ook nog eens smoor heet vandaag. We krijgen eerst een rondleiding door het Lifegate huis en het aangrenzende kantoor en pindafabriek. Het huis ligt er mooi verzorgd bij, de kamers zijn leeg want de meisjes zijn op vakantie bij familie of op zomerkamp. De meisjes die er zijn komen uit de flat van Lifegate, zij hebben Lifegate al doorlopen en wonen nu onder begeleiding in een flat, die we later ook nog gaan bezoeken.

Op de pinda afdeling zien we de verschillende stadia van pindakaas productie, van ruwe pinda, gepelde pinda, tot de pindakaas in een potje. De machine waar de pinda's mee worden vermalen is meer een veredelde keukenmachine. We hadden ons een heel groot geval voorgesteld, maar blijkt dat het zo ook. Blijkt dat het moeilijk voor ze is om glaswerk te vinden om de pindakaas in te doen en zonder goede verpakking is het haast onmogelijk de pindakaas aan de man te brengen. We nemen wat pindakaasposters en enkele potten pindakaas mee om straks te kunnen uitstellen in Nederland.

Vervolgens gaan we vergaderen met Zarina de directeur, Karin de Ora vertegenwoordiger in de raad van toezicht en Karina, de vertaalster en tevens bestuurslid.

Na de vergadering gaan we lunchen met de meiden. Roos heeft samen met ze gekookt en het smaakt prima. Er is veel kip (pech voor mij), salade, macaroni en fruit. De meisjes zijn echt enthousiast over de kookles, Roos zegt dat ze ook veel initiatief aan de dag leggen. Na de lunch op de veranda blijft Rosa achter om met hen met papier te werken, ook dit slaat enorm aan.

Clemens en ik gaan samen met Zarina de Lifegate flat bezoeken. Zoals zo vele flats in Dushanbe ziet deze er aan de buitenkant enorm verwaarloosd uit. Sinds de onafhankelijkheid wordt er weinig tot niets meer aan het onderhoud gedaan. Ook binnen ziet het er sober uit. Er wonen 4 meisjes, verdeeld over 2 kamers, de woonkamer is als slaapkamer ingericht, er is geen radio of tv. Jammer dat er niemand is, want ze zitten nu bij Roos te knippen/te plakken. In ieder geval hebben we nu een idee. De meisjes krijgen nu aanvullende begeleiding van de Lifegate staf, op weg naar zelfstandigheid.

's Middags gaan we nog even bij de department store "Tsum" langs voor de aanschaf van souvenirs. Het is bloedje heet en gaan daarom daarna even op het terras zitten aan de Rudakistraat, de belangrijkste straat van de stad/land. Want de regeringsgebouwen, presidentieel paleis en opera zijn er aan gelegen. Volgende maand wordt 15 jarig onafhankelijk gevierd, waarschijnlijk wordt om die reden de straat nogmaals geasfalteerd. Dit is niet echt nodig, zeker gezien het feit dat even verderop de straten bezaaid zijn met forse kuilen, wij zouden zeggen doe daar dan wat aan! Maar ja... de president wil natuurlijk indruk maken en moet het asfalt nog eens over!

's Avonds hebben we Muzaffar en zijn familie uitgenodigd voor een etentje in het "theehuis". Muzaffar komt met vrouw en dochter, de andere 2 kinderen voelen zich niet lekker en zijn thuisgebleven. Zijn vrouw is een gesluisde, vriendelijk/sympathieke en vooral bescheiden vrouw.

Ondanks dat ze amper engels kan is Roos toch redelijk goed in staat om met haar te communiceren (vrouwen voelen elkaar toch vaak goed aan en dat scheelt een stuk). Muzaffar heeft zoals beloofd het Echo rapport meegenomen met daarin het overzicht van de voedselsituatie in de psychiatrische klinieken. Hij benadrukt nogmaals dat er i.p voldoende voedsel aanwezig moet zijn hoewel er op onderdelen wel tekorten zijn. Dit verschilt per instelling en vaak zijn het de melkproducten. Op verzoek is hij bereid om de aanvraag voor voedselsteun te beoordelen en de consumptie door het Children's Centre te bekijken. Met deze gegevens en zijn hulp is TSP m.i. beter in staat om gericht voedselhulp te geven. Nu wordt er veel aangevraagd en rijst de vraag of het echt nodig, hoe het tekort is ontstaan.

Donderdag 20 Juli Children's Centre (5) & Vertrek

Vandaag om 09.30 uur naar het Children's Centre. We worden opgehaald door Dr. Shokir himself. We halen eerst nog even de vertaler op, Atabek genaamd. Een jonge student door Karina geregeld. Hij doet de vertaling correct en toont zich betrokken bij de zaak. In het Children's Centre vervolgen we het gesprek van afgelopen maandag.

Nog even wat inkopen en dan inpakken geblazen.

Om 20.00u komt Dr. Shokir met Familie langs en overlaad ons met mooie cadeaus, vooral veel traditionele kleding en gedroogd fruit. Ze zijn ons zeer dankbaar voor ons bezoek en ook wij voelen ons zeer vereerd met al het kostbaars. Maar het belangrijkste is nog de warmte die zij geven.

Tegen 22.00u naar bed want ... om 02.30 u. uit de veren. We worden om 02.15 u. door de Ora chauffeur opgehaald. Halen vervolgens nog een ORA stafid op en vertrekken naar het vliegveld. Daar staat al een lange rij voor de enige balie die open is. Het schiet daarom maar niet op, zeker wanneer de businessklas ook nog eens voorgaat, wat nogal wat terecht gemopper oplevert in onze rij. Ook het toewijzen van de zitplaatsen gaat allemaal nog met de hand maar uiteindelijk vertrekken we dan ... 1 ½ uur later dan gepland. Gelukkig hebben we in Istanbul nog een paar uur speling. In Istanbul doen Clemens en ik nog even de boekhouding en wordt de reis naar Amsterdam vervolgd. Het is goed gegaan!